

“O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASI VA TERGOV SUDYASI INSTITUTI: INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING YANGI BOSQICHI”

Jo'raqulov Doniyor Davlatovich

Jamoat xavfsizligi universiteti

magistraturasi talabasi

Аннотация

Maqolada O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan inson huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish tamoyillarining amaliy ifodasi sifatida tergov sudyasi institutining joriy etilishi tahlil etiladi. Tergov sudyasi instituti Konstitutsiyaning inson huquqlari ustuvorligi tamoyilini hayotga tatbiq etishdagi yangi bosqich sifatida baholanadi. Maqolada, shuningdek, tergov sudyasi faoliyatining konstitutsiyaviy mohiyati, uning sud hokimiyati tizimidagi o‘rni hamda konstitutsion islohotlar bilan o‘zaro uzviy bog‘liqligi tahliliy yoritilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, tergov sudyasi, konstitutsiyaviy asos, inson huquqlari, sud hokimiyati, huquqiy davlat, konstitutsion islohotlar.

Аннотация

В статье анализируется внедрение института следственных судей как практическое выражение принципов судебной защиты прав и свобод человека, установленных Конституцией Республики Узбекистан. Институт следственного судьи рассматривается как новый этап в реализации принципа верховенства прав человека Конституции. В статье также анализируется конституционная сущность деятельности следственного судьи, его роль в

системе судебной власти и тесная взаимосвязь с конституционными реформами

Ключевые слова: Конституция Республики Узбекистан, следственный судья, конституционные основы, права человека, судебная власть, верховенство закона, конституционные реформы.

Abstract

The article analyzes the introduction of the institution of investigative judges as a practical expression of the principles of judicial protection of human rights and freedoms established by the Constitution of the Republic of Uzbekistan. The institution of the investigating judge is regarded as a new stage in the implementation of the principle of the primacy of human rights of the Constitution. The article also analyzes the constitutional essence of the activities of the investigating judge, its role in the system of judicial power and its close relationship with constitutional reforms.

Keywords: Constitution of the Republic of Uzbekistan, investigating judge, constitutional basis, human rights, judicial power, rule of law, constitutional reforms.

O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlarining asosiy maqsadi inson huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish, sud hokimiyatining mustaqilligini ta’minlash hamda huquqiy davlat tamoyillarini amalda ro‘yobga chiqarishdan iboratdir. Ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida tergov sudyasi instituti joriy etildi. Mazkur institutning yaratilishi bevosita O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan konstitutsion tamoyillar — inson sha’ni, erkinligi va huquqlarining oliy qadriyat sifatida e’tirof etilishi bilan chambarchas bog‘liqdir.

2023-yil 30-aprel kunidagi referendum natijasida qabul qilgan konstitutsiyamizda inson huquqlari va erkinliklarini sud orqali himoya qilishning ustuvorligi alohida ta'kidlanadi. Xususan, 26- va 27-moddalarda shaxs erkinligi, daxlsizligi hamda yashash joyi daxlsizligi kafolatlari mustahkamlangan. Ushbu konstitutsion normalarning hayotga tatbiq etilishida tergov sudyasi instituti alohida o'rin tutadi, chunki u jinoyat protsessi doirasida inson huquqlariga oid qarorlarning sud tomonidan bevosita nazorat qilinishini ta'minlaydi.

O'zbekiston Konstitutsiyasiga ko'ra, insonning huquq va erkinliklarini sud qarorisiz cheklab qo'yish mumkin emas. Shu maqsadda jinoyat sudiga qadar bo'lgan davrda fuqarolarni qamoqqa olish, tintuv qilish yoki so'zlashuvlarini eshitish kabi harakatlarga sanksiya berish vakolati – alohida tashkil qilingan tergov sudyalariga berildi.¹ O'zbekiston Respublikasi o'zini huquqiy davlat deb e'lon qilib, ijtimoiy xayotning barchab soxalarida, shu jumladan jinoiy sud ishlarini yuritishda xam o'z fuqarolarining huquqlarini himoya qilishning ta'sirchan mexanizimini yaratishga kirishdi. Sud-huquq tizimining takomillashuvi shaxs huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish, sudlovning xolisligini ta'minlash va jinoyat-protsesual munosabatlarda muvozanatni qaror toptirishga qaratilgan muhim isloxlarni talab etadi. Ayniqsa, jinoyat ishlarini tergov qilish bosqichida sud nazoratining kuchaytirilishi, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari va erkinliklarini asrash borasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Konstitutsiyamizning VII bobi Shaxs huquq va erkinliklar bobining 26-27moddalarida quyidagilar nazarda tutilgan:

a) Insonning sha'ni va qadr-qimmati daxlsizdir. Hech narsa ularni kamsitish uchun asos bo'lishi mumkin emas.

¹ Mirzaev, D. "Konstitutsion kafolatlar va sud tizimi: nazariya va amaliyot." – Tashkent, 2022.

Hech kim qiynoqqa solinishi, zo‘ravonlikka, boshqa shafqatsiz, g‘ayriinsoniy yoki inson qadr-qimmatini kamsituvchi muomalaga yoxud jazoga duchor etilishi mumkin emas.

Hech kimda uning roziligisiz tibbiy va ilmiy tajribalar o‘tkazilishi mumkin emas.²

b) Har kim erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqiga ega.

Hech kim qonunga asoslanmagan holda hibsga olinishi, ushlab turilishi, qamoqqa olinishi, qamoqda saqlanishi yoki uning ozodligi boshqacha tarzda cheklanishi mumkin emas.

Hibsga olishga, qamoqqa olishga va qamoqda saqlashga faqat sudning qaroriga ko‘ra yo‘l qo‘yiladi. Shaxs sudning qarorisiz qirq sakkiz soatdan ortiq muddat ushlab turilishi mumkin emas.

Shaxsni ushlab chog‘ida unga tushunarli tilda uning huquqlari va ushlab turilishi asoslari tushuntirilishi shart.³

Aynan qonunchiligimizda tergov sudyasi institutining joriy etilishi ushbu normaning yanada qonunchiligimizda mustahkam o‘rin egallashida alohida ahamiyat kasb etdi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 26-moddasida har bir shaxsning erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqi kafolatlanadi. Ushbu norma inson huquqlarining eng muhim, tabiiy huquqlaridan biri bo‘lib, faqat sud qarori asosida shaxsni hibsga olish yoki qamoqda saqlash mumkinligi belgilab qo‘yilgan. Mazkur konstitutsion qoida tergov sudyasi instituti joriy etilishining asosiy huquqiy manbai hisoblanadi. Chunki tergov sudyasi aynan shaxs erkinligini cheklovchi protsessual choralarga ruxsat beruvchi yagona sud organi sifatida faoliyat yuritadi.

² O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASI (Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son)

³ O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASI (Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son)

Avvalgi huquqiy tartibda hibsga olish yoki uni uzaytirish to'g'risidagi qarorlar prokuror tomonidan tasdiqlangan bo'lsa, hozirda bu vakolat sud hokimiyatiga o'tkazilgan. Bu esa 26-moddada ifodalangan "sud qarorisiz hibsga olinmaslik" tamoyilining amalda ro'yobga chiqishiga olib keldi. Shu tariqa tergov sudyasi insonning erkinlik huquqini konstitutsiyaviy himoya ostiga olish, tergov organlari tomonidan noqonuniy cheklovlarning oldini olish mexanizmi sifatida xizmat qilmoqda.

Konstitutsiyaning 27-moddasi esa har bir shaxsning yashash joyi, shaxsiy hayoti va muloqot sirining daxlsizligi kafolatlarini mustahkamlaydi. Ushbu norma ham tergov sudyasi faoliyatida bevosita aks etadi. Chunki tintuv o'tkazish, yashash joyiga kirish, telefon yoki internet muloqotlarini tinglash kabi protsessual harakatlar faqat sud qarori asosida amalga oshirilishi mumkin. Bunday vakolatlarning tergov sudyasiga berilishi shaxsning shaxsiy hayotini asossiz aralashuvlardan himoya qilishni ta'minlaydi.

Shunday qilib, Konstitutsiyaning 26- va 27-moddalari tergov sudyasi institutining konstitutsiyaviy poydevorini tashkil etadi. Tergov sudyasi ushbu normalarning amalda bajarilishini ta'minlab, inson erkinligi va shaxsiy daxlsizlikni davlatning oliy qadriyati sifatida himoya qiladi. Bu esa O'zbekiston Respublikasida huquqiy davlat barpo etish va konstitutsion adolatni ta'minlash yo'lidagi muhim bosqichdir.

Tergov sudyasi instituti O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 26- va 27-moddalarida belgilangan inson erkinligi va shaxsiy daxlsizlik kafolatlarini amaliyotga tatbiq etishning yangi bosqichidir. Ushbu institut orqali sud hokimiyatining mustaqilligi mustahkamlanib, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari ustuvorligini ta'minlashga erishilmoqda.

Demak, tergov sudyasi — bu nafaqat jinoyat protsessining tarkibiy qismi, balki Konstitutsiyada ifodalangan inson sha'ni va huquqlarining oliy qadriyat sifatidagi

g‘oyaning hayotdagi ifodasidir. Shu bois, bu institut O‘zbekistonda konstitutsion adolat va huquqiy davlat tamoyillarini ro‘yobga chiqarishning muhim kafolatlaridan biri bo‘lib qoladi.

Tergov sudyasi instituti nafaqat amaliy, balki nazariy jihatdan ham konstitutsion kafolatlarni mustahkamlash vositasidir. Huquqshunoslar ta’kidlashicha, ushbu institut:

- sud hokimiyatining mustaqilligini kuchaytiradi,
- inson huquqlarini himoya qilishda davlatning barcha organlaridagi noaniqliklarni bartaraf etadi,
- jinoyat protsessida fuqarolarning huquqiy himoyasini yuqori darajada ta’minlaydi.

Bu esa O‘zbekiston Respublikasida konstitutsion adolat va huquqiy davlat barpo etishdagi muhim qadam hisoblanadi.⁴

Foydalanilgan adabiyotlar: //Использования литература://Used literature:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Tashkent: Huquqiy axborot, 2023.
2. Qodirov, Sh. “Tergov sudyasi instituti va inson huquqlari kafolatlari.” – Tashkent: Sud amaliyoti, 2024.
3. Karimov, A. “Shaxsiy daxlsizlik va tergov sudyasi faoliyati.” – Huquqiy jurnal, 2023, №4.
4. Mirzaev, D. “Konstitutsion kafolatlar va sud tizimi: nazariya va amaliyot.” – Tashkent, 2022.
5. Islomov, F. “Sud hokimiyati va inson huquqlari himoyasi.” – Tashkent, 2021

⁴ Islomov, F. “Sud hokimiyati va inson huquqlari himoyasi.” – Tashkent, 2021